

aards requiem vol spirituele overgave

Een gracieus en doorvoeld vaarwel aan het leven. Met zijn *Laatste Woorden* schreef Jan Rot een hartroerende requiemtekst. Componist Aart Strootman laat deze unieke tekst waardig weerklinken in een spiritueel requiem met buisklokken, cello's, gitaren en rituele zang.

tekst: Mark van de Voort

Een poëtische uitnodiging voor een muzikaal afscheid. 'Als jij dit hoort, ben ik al dood. Maar hoor het koor door jouw oor. Wij horen dit samen.' Het zijn de eerste woorden uit *Laatste Woorden*. Het aangrijpende, goudeerlijke dichtwerk dat Jan Rot schreef voor het Bosch Requiem. Een mis voor een aangekondigde dood die hart en ziel raakt. Tekstdichter, componist, zanger en allround levenskunstenaar Jan Rot schreef zijn requiemregels in de laatste periode voor zijn dood. Rot schrikt niet terug voor ontboezemingen en reflecties die naar de keel grijpen, maar tegelijkertijd fluistert hij de nabestaanden moed in. Zijn dappere, relativerende woorden bezingen de ondraaglijke zwaarte en lichtheid van de dood. Deze unieke requiemtekst komt nu tot klinken.

Het begon allemaal met een stoutmoedige droom van componist Aart Strootman. In het verleden schreef de 36-jarige Strootman al

werken voor solisten, ensembles en veel zelfgebouwde instrumenten. Maar nu lag er ineens een opdracht voor een kloek, één uur durend Bosch Requiem. Indachtig Allerzielen en Jheronimus Bosch' grensverleggende visioenen daagt festival November Music ieder jaar een componist uit om een eigentijds, actueel requiem te schrijven. Strootman wist het zeker: een tekst met urgentie en betekenis was vereist. Aart Strootman kende Jan Rot en zijn dochter Elvis van nabij. "Stiekem speelde ik al met de gedachte om Jan te polsen of hij interesse had in een libretto voor het requiem. Zijn oudste dochter Elvis paste op mijn zoontje, dus er was een ingang. Jan en Elvis zijn zelfs bij een van mijn voorstellingen komen kijken." Toen bekend werd dat Jan Rot ernstig ziek was, parkeerde Strootman zijn plannen. "Maar Jan bleef tot het bittere einde werken. Van het schrijven van columns tot optredens. Hij leefde voor zijn kunst. Toen heb ik nog een keer de stoute schoenen aangetrokken. Elvis gaf me het laatste zetje, en ik heb een lange e-mail geschreven aan Jan. Binnen vijf minuten kreeg ik bericht terug. Hij wilde het graag doen. Jan liet wel weten dat hij pas aan de tekst zou beginnen 'als er geen hoop meer is en het einde nadert.' Zo'n drie weken voor zijn overlijden kreeg Strootman de tekst van Jan Rot in de mailbox. "Een requiemtekst in negen delen, met een toegift in de vorm van een lied, *Bezoekuur in de hemel*. Het was allemaal zo indrukwekkend. Ik heb het tekstdocument ook een tijdje moeten laten liggen."

Uiteindelijk ging Strootman aan de slag. Jan Rots' imposante tekst bleef geheimen prijsgeven. "De tekst is typisch Jan Rot, poëtisch en recht voor zijn raap. Alle negen delen herbergen een soort credo. De teksten zijn ernstig en humoristisch tegelijkertijd. Heel kernachtig verwoordt hij zijn gevoelens en geeft hij ons nabestaanden troostende en zingevende gedachten mee." Strootman heeft zo veel mogelijk van de teksten in het uiteindelijke requiemlibretto meegenomen. "De kern van ieder credo blijft steeds overeind", benadrukt hij.

bovenaardse glans

Als componist kent Strootman de zeggingskracht van eenvoud. Met minimale middelen weet hij een maximale impact te maken. In die zin is Strootman een typische postminimalist, maar weet hij er een geheel eigen kleur aan te geven. Daarbij put Strootman uit de live energie van rockmuziek, de magie van microtonaliteit en de kinetische drive van eigentijdse jazz. In zijn composities speelt Strootman naar hartenlust met timbres, reine stemmingen, boventonen en razendsnelle, jazzy ritmes. Hij is een typische selfmade man die gestaag zijn eigen pad uitstippelt. De laatste jaren is er volop waardering voor zijn ondernemingslust en eigenzinnige visie. In 2017 won hij nog de Gaudeamus Award en twee jaar kreeg hij de Matthijs Vermeulenprijs voor zijn compositie *Shambling Emerge –after after party*.

Om zijn klankvisioenen zoveel mogelijk in eigen hand te houden, bouwt Strootman zijn eigen muziekinstrumenten. Ook voor *Laatste Woorden* heeft hij flink uitgepakt. De woorden van Jan Rot krijgen een bovenaardse glans mee. Daarvoor heeft Strootman een reeks van zeventig tot tachtig aluminium buisklokken gebouwd. Door rekening te houden met de dikte, lengte en diameter van de buizen slaagt Strootman erin deze buisklokken perfect rein te stemmen. "Deze pure, krachtig resonerende klank heeft wel wat weg van een carillon, waar ik gek op ben. Met deze buisklokken creëer en speel ik met spanning en ontspanning, dissonantie en consonantie. Klanken die dan ineens oplossen in heel reine harmonieën. Het klinkt bijna alsof iemand het leven verlaat, het stoffelijke achter zich laat", vergelijkt Strootman.

Naast de buisklokken kon Strootman er natuurlijk niet omheen om een nieuwe, eigen gitaar te bouwen. Hij heeft er inmiddels al ruim 25 gebouwd. In zijn Rotterdamse atelier hangen er nog een stel, waaronder de Philip Glass- en Terry Riley-gitaren, waarmee hij ouder werk van deze minimalisten nieuw leven heeft ingeblazen. Strootman is een verrekt handige zelfklusser onder de componisten. In het verleden verbluffte hij al met het bouwen van een zeven meter lange marimba voor zijn magnum opus *W.A.L.L.* (2019). Of bouwde hij zomaar een van Jheronimus Bosch' fantasie-instrumenten na. De curieuze lutharp uit *De Tuin der Lusten* vertolkte een hoofdrol in zijn *Tenebrae* (2016-17) voor het Storioni pianotrio.

buitenissig ensemble

Voor het Bosch Requiem heeft Strootman een twaalfsnarige, elektrische barokgitaar gebouwd. Strootman neemt het sierlijke instrument in de hand. Het heeft wel wat weg van een luit. "Ik ben er eeuwenoud repertoire op gaan spelen. Dat heeft zeker invloed uitgeoefend op het compositieproces. In de geest van Jan ben ik uiteindelijk popliedjes op deze barokgitaar gaan schrijven. Materiaal dat in georkestreerde vorm terugkomt in het requiem."

Niet alleen de zelfgebouwde instrumenten zijn oorbetoverende eyecatchers. Het complete muziekensemble dat *Laatste Woorden* uitvoert kun je gerust buitenissig noemen. De slagwerkinstrumenten -waaronder de buisklokken- worden bespeeld door het Nederlandse Mallet Collective. Hart van het ensemble zijn de acht cellisten van Cello Octet Amsterdam. Zij worden bijgestaan door het avant-garde-ensemble TEMKO met Aart Strootman op elektrische barokgitaar en bassist Fred Jacobsson. Zangsolisten zijn sopraan Rianne Wilbers en alt/mezzosopraan Fanny Alofs. "Ik wilde doelbewust geen mannelijke stemmen voor het requiem. Dan is het alsof je naar een reïncarnatie van Jan aan het luisteren bent. De twee vrouwenstemmen scheppen een eigen klankuniversum, vormen één stem en gaan op in het instrumentale klankweefsel." Het schrijven voor zangstemmen blijft een van de moeilijkste aspecten van componeren, geeft Strootman toe. "Je wilt de tekst zoveel mogelijk voor zichzelf laten spreken. Dat blijft een pittige uitdaging."

Aart Strootman © Jostijn Ligtfoot Fotografie

In opdracht van November Music heeft Strootman al eerder werk voor zangstem geschreven, waaronder *Giudecca* (2016) voor sopraan Nora Fischer en gitaar.

spirituele uitwerking

Strootmans requiem zingt in alle toonaarden. Van de boventoonzang van de instrumenten tot de bezwerende incantaties van de twee vrouwenstemmen. Een werk met een rituele, tranceachtige totaalklank waar de toehoorder zich in kan onderdompelen. “Er zit zeker iets monumentaals in mijn muziek. Ik wil de indringende tekst van Jan Rot zo subtiel mogelijk kleuren met mijn muziek. Je hoort veel laagte in mijn compositie, ook in de stemmen die perfect moeten mengen. Belangrijk is dat de tekst goed verstaanbaar blijft.”

Strootmans requiemcompositie heeft een hallucinerende, spirituele uitwerking. Muziek die je fysiek moet voelen. In zijn werk passeren invloeden uit de minimal music, de polyfone muziek uit de renaissance, barok en de oude Griekse muziek. Strootman kruidt deze serene klankesthetiek met de ritmische groove van jazz en de extatische spanning van noiserock.

Als een rode draad door zijn compositie loopt Strootmans liefde voor de microtonale muziek. Twintigste-eeuwse, Amerikaanse componisten als Harry Partch en Ben Johnston pionierden al met verschillende microtonale toonsystemen. Deze toondichters legden het traditionele twaalftoonsysteem onder het vergrootglas en zochten spectrale schoonheid in de kleinste toonafstanden en rein gestemde harmonieën. “Net als Partch bouw ik mijn eigen instrumenten omdat je klanktaal zo nieuw is. Met mijn instrumenten kan ik vat krijgen op die bijzondere intonaties”, legt Strootman uit. Later zou hij nog gaan studeren bij de Oostenrijkse componist Georg Friedrich Haas die een moderne twist geeft aan de klankwereld van reine stemmingen en natuurlijke boventonen. “We luisteren eigenlijk maar zelden naar boventonen. Maar het is een betoverende wereld vol openbaringen”, ervaart Strootman. Veel van Strootmans composities herbergen bewust of onbewust een meditatieve, spirituele grondtoon.

contemplatie en empathie

Spiritualiteit en religie spelen onverminderd een rol in Strootmans leven. Veel religieus geïnspireerde werken heeft hij nog niet op zijn naam staan, afgezien van een recent *Lux Aeterna* (2021) voor vier zangstemmen en elektrische gitaar. Het componeren van een requiem voelt zeker niet wezensvreemd voor dertiger Strootman. Hij groeide op midden in de hervormde gemeente van het Zuid-Hollandse Oud-Beijerland. “Daar kreeg ik lessen op een protestants-christelijke basisschool waar mijn vader directeur van was. Ik groeide op met bijbelverhalen en de kerk. Die fascinatie is gebleven. Zeker het hele ritueel in een kerk intrigeert me. Van de lezingen tot de collectieve stiltemomenten.”

Om deze ervaring te delen met zijn leerlingen muziekgeschiedenis aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag neemt hij ze soms mee naar een dienst.

“Vaak reageren leerlingen besmuikt of lacherig zodra je het onderwerp religie aanroert. Maar als je iets wilt leren over de opbouw en orkestratie van een mis of requiem, dan kun je het beste een kerk bezoeken. Daar ervaar je de impact van zo’n werk.”

Strootman omarmt de basiswaarden van het geloof, zeker in deze hectische moderne tijd. “Contemplatie en empathie voor de ander horen bij het leven. Het opkomen voor de zwakkeren in de samenleving is essentieel, maar soms vrees ik dat dit gevoel nog wel eens op de achtergrond dreigt te verdwijnen.” Dat de mens wel degelijk in staat is om samen zo’n sacraal moment te beleven, maakte Strootman mee tijdens een voetbalwedstrijd van FC Barcelona in het Spaanse Camp Nou. “Voor aanvang van de wedstrijd werd voor een overledene één minuut stilte gehouden. Voor enkele ogenblikken was het immense, uitverkochte stadion in stilte gehuld. Dat was onvergetelijk. Zo’n collectief gebaar komt voor mij dan heel dicht bij een religieuze ervaring.”

Het aardse en het verhevene komen ook samen in Laatste Woorden. In het nieuwe requiem bundelt Strootman al zijn liefde voor spiritualiteit en muziek, zodat Jan Rots grootse vaarwelgroet extra fel kan oplichten. “Het concentratievermogen van de luisteraar wordt zeker getest”, glimlacht Strootman vol verwachting. “Ik hou van die intensiteit. Boven het hele requiem hangt een waarachtig gevoel van spirituele overgave.”